

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

ADRIANA TEODORESCU

**MATERNITATEA
ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC**

Mecanisme și reprezentări socio-culturale

Prefață de Dan Chiribucă

INSTITUTUL EUROPEAN

2017

Cuprins

Cuvânt înainte / 11

1. O istorie și mai multe teorii ale maternității / 17

MATERNITATEA INTERNAUTICĂ. DIVERSITATE, STEREOTIPIZARE, RUPTURĂ / 33

1. Reprezentările maternității: mediul online și mediul offline / 35

2. Reprezentări imagistice ale maternității pe Facebook / 38

2.1. *Captain Mama*. Multi-funcționalizarea femeii / 41

2.2. Corpul împlinit. Estetizarea gravidității și a maternității / 46

2.3. *Happy Mama*. Maternitatea poate fi *fun* / 50

2.4. Copilul idealizat / 52

2.5. *Bad Mama*. Lecții pentru mame rele / 59

2.6. Tatăl depășit și absent. Scurte crime simbolice / 60

3. Texte emblematice ale maternității pe Facebook / 64

3.1. Caracteristici morfologice / 66

3.2. Caracteristici sintactic-discursive / 69

3.3. Maternitatea ca sens suprem al vieții personale / 71

3.4. Maternitatea ca datorie socială / 78

3.5. Femeia relațională. Varianta extremă: să te uiți pe tine însăși / 80

3.6. Maternitatea despre care nu se poate vorbi din afară / 82

3.7. Să nu fii mamă / 84

3.8. Paternitate relaxată / 85

3.9. Tentative de ieșire din stereotipii / 87

4. Revoluții mai mult sau mai puțin glorioase. Reprezentări ale eșecului maternității / 88

4.1. „Lumea nu înțelege ce sectă persecutată sunt părinții” / 89

4.2. „De ce nu mi-ai spus cât de greu e?” / 99

5. *SmartWoman. Între cine nu are copii nu știe ce-nseamnă și ce bine e să nu ai copii și nici să nu îți dorești* / 104

5.1. Elogiul maternității / 106

5.2. Avantajele non-maternității pe înțelesul tuturor / 108

NAȘTEREA ȘI MATERNITATEA DIN PERSPECTIVA MAMELOR / 115

6. Metodologie și puncte de plecare / 117

7. Comportamente și atitudini în etapa de pre-intervievare / 123

7.1. Curiozitatea / 123

7.2. Teama și incertitudinea / 125

7.3. Atacul asupra cercetătorului / 128

8. Tipare de comunicare în intervievare / 131

8.1. Supralicitarea discursivă a unor realități slab reprezentate / 131

8.2. Tendința crescătoare de naturalizare a răspunsului / 133

8.3. Tendința ascendentă de (auto-) persuadare / 134

8.4. Puterea exemplului și teoria de pahar / 136

9. Nașterea, experiență feminină biologică și culturală / 139

9.1. Personalizarea nașterii și a gravidității / 140

9.2. (Hiper-) Naturalizarea nașterii / 146

9.3. Interludiu: naturalul controlat sau contradicția medicalizare-naturalizare / 154

9.4. Alăptarea. Necesitate și revoltă / 162

9.5. De-feminizarea nașterii / 167

10. Maternitatea între imperativ și facultativ / 174

10.1. Reprezentarea maternității în context istoric / 175

10.2. Maternitatea, o decizie limitată / 178

10.3. Maternitatea ca sens suprem al femeii / 194

11. Maternitatea și munca – o relație conflictuală / 201

11.1. Resorturi social-imaginare / 205

11.2. Resorturi socio-politice / 220

12. Limite de cercetare și direcții viitoare / 229

REPREZENTĂRI ALE MATERNITĂȚII ÎN CADRUL NORMATIV ROMÂNESC. REMINISCENȚE COMUNISTE ȘI POSTMODERNITATE / 233

**13. Propunere de lectură cultural-semiotică a reprezentării
realității prin lege / 235**

14. Consilierea psihologică în criza de sarcină / 240

14.1. Psihologizarea maternității. Libertatea întrebărilor și
obligativitatea răspunsului unic / 242

14.2. Trupul sublimat. Copilul da, embrionul ba / 246

14.3. „In the Name of the Father”. O altă comodificare a femeii / 248

15. Reproducerea umană asistată medical / 254

15.1. *Nemesis* medical. Către o post-medicalizare a maternității? / 257

15.2. Trupul extrem-funcționalizat. Ovul, embrion, copil / 265

16. Reîntoarcerea la muncă a tinerelor mame / 269

16.1. „We can do it!” Munca între maternitatea deconstruită și
super-maternitate / 273

16.2. Dezvrăjirea muncii. A educa și a îngriji ca piloni etici / 279

16.3. Starificarea maternității. Deschideri și limitări / 282

CONCLUZII GENERALE / 287

17. Câteva văluri smulse / 289

18. Câteva sugestii / 293

Anexa 1. Texte emblematice / 297

Anexa 2. Ghid de interviu: „Nașterea. Experiență personală și
determinare socială” / 309

Referințe bibliografice / 313

Index / 329

Abstract / 335

Résumé / 339

1. O istorie și mai multe teorii ale maternității

O scurtă trecere prin istoria maternității occidentale face vizibil faptul că maternitatea a fost asociată, încă din cele mai vechi timpuri, cu natura și cu naturalul. Femeile deveneau mame deoarece natura le-a impus, ca *poseoare de uter*, cum s-ar spune, acest rol. În Antichitate, maternitatea era considerată o datorie față de continuitatea speciei. În Evul Mediu, singura cale de refuz, consfințit social, al maternității era, conform modelului biblic creștin, călugăria. Perioada iluministă aduce cu sine constructul cultural al *dragostei materne*¹, dragoste care nu mai reprezintă feminitatea pur și simplu, ci feminitatea de vârf, împlinirea ei. Secolul XX are drept principale caracteristici naționalizarea maternității și de-privatizarea ei, iar ca rezultat al acestui proces, dar și al creșterii puterii medicale (igienizare, descoperirea principalelor vaccinuri și a antibioticelor), se produce medicalizarea reproducerii. Cu precădere până în secolul XX – dar, în feluri uneori mai puțin explicite, altelei chiar mai agresive, căci pline de nostalgia lumii primitive pierdute, și după acest secol – maternitatea percepută ca fapt natural a însemnat pentru femei constituirea unor reprezentări culturale ale femininului care au inclus elemente precum fecunditatea și

¹ Ramona Păunescu, *Evoluții politice ale maternității*, Editura Polirom, Iași, 2012. Philippe Ariès, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Editions du Seuil, Paris, 1975.

Respect pentru oameni și cărți

fertilitatea, teluricul și materialitatea, înobilarea prin suferință, grija și responsabilitatea pentru celălalt mergând până la adevărată vocație alteritară, emfaza asupra instinctualului, a biologicului (instinctul matern). De altfel, se poate observa că biologia a fost, timp de multe secole, ridicată la rang de gen feminin și a devenit opresivă pentru femeie, obligată să aibă multiple sarcini (până la 21, spune Giddens¹) și copii, limitată la roluri domestice, educată în spiritul fragilității și al corporalității ce este văzută drept constituind, pe de altă parte, marele său atu, elemente care i-au diminuat potențialul de autonomie. Cu toate acestea, în toate aceste etape istorice, indiferent de discursurile și practicile legale ale vremii și, oricât ar suna de abrupt, spre deosebire de animale, femeile au încercat să își controleze sarcinile, ca număr, ca apariție, ca semnificație². Cu alte cuvinte, femeile au depus eforturi, încă dinainte de apariția pilulei contraceptive, a legalizării pe scară largă a avortului și a mișcărilor feministe, în vederea controlării maternității și a scoaterii ei de sub imperiul strict al naturalității.

Dacă în secolul al XIX-lea femeile găseau în maternitate argumentul forte, tocmai pentru că era considerat cel mai firesc, pentru revendicarea drepturilor politice, o dată cu explozia feminismului (pluralul ar fi mai potrivit) din anii '60-'70, a fost supusă dezbaterii și tema maternității. Lucrările consacrate istoriei feminismului par a se pune de acord asupra faptului că au existat trei mari valuri a mișcării de emancipare a femeilor în cadrul cărora maternitatea s-a configurat în mod diferit. Primul

¹ Anthony Giddens, „Sexualitatea și genul”, „Familia și relațiile intime”, în *Sociologie*, traducere de Oana Gheorghiu, ediția a V-a, Editura All, București, 2010 (2006).

² Massimo De Angelis, „Production and Reproduction”, în *The Beginning of History. Value Struggles and Global Capital*, Pluto Press, Londra & Ann Arbor, 2007, pp. 51-64.

Respect pentru oameni și cărți

țional, ca având încă lacune structural-conceptuale. Aceasta din mai multe motive, dintre care două mi se par a fi mai importante. Mai întâi, faptul că maternitatea, în ciuda militantismului feminin pentru raportarea la maternitate ca alegere, ca libertate (un militantism rămas mult prea teoretic și neuniform distribuit diverselor păături sociale), continuă să se reproducă social într-un mod tradițional – moștenirea culturală a dorinței/îndatoririi de a avea copii¹. Aceasta și pe fondul valorificării fără precedent a conceptului de instinct matern și a legăturii fundamentale dintre mamă și copil. Spre exemplu, Diane E. Eyer arată în cartea sa din 1991 că *attachment parenting*-ul – care insistă pe necesitatea abnegației mamei pentru copil în primul an de viață mai ales, în vederea stabilirii legăturii mamă-copil considerate obligatorii pentru a-l pregăti corespunzător pe acesta pentru viață – e o ideologie tot mai puternică, edificată pe mituri și ficțiuni, nu pe realități științifice, al cărei succes se datorează unor agende politice care doresc menținerea femeilor în poziții inferioare, domestice².

Apoi, paradoxal, prin faptul că femeile și-au câștigat drepturi fundamentale – la muncă, la vot, la opinie etc. – care determină, la nivelul larg al percepției sociale, o situație în anacronism a feminismului și a revendicărilor feminine/feministe. În plus, există o serie de discriminări pozitive practicate în mediul public (număr fix minim pentru deputați, miniștri-femei etc.) și în mediul privat (obligativitatea de a avea un anumit număr de femei în companie etc.), discriminări ce contribuie la creșterea sentimentului general că situația femeilor este clarificată, dacă nu chiar întoarsă în favoarea lor. Suplimentar la cele

¹ Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, University of California Press, 1999.

² Diane E. Eyer, *Mother-Infant Bonding: A Scientific Fiction*, Yale University Press, 1991.

Respect pentru oameni și cărți

spuse, un fapt care decurge din reproducerea tradițională a dorinței de a avea copii, trebuie observat, chiar stârnind critici din partea unor facțiuni feministe, că femeile însele contribuie la consolidarea reprezentării naturaliste a maternității: rol esențial pentru femeie, rol de împlinire personală și recunoaștere socială. Maternitatea se poate lesne converti, și adeseori o face, în instrument de auto-afirmare a feminității și de exprimare arogantă, culturală, a unei trăsături feminine altfel cu rădăcini biologice care, atunci când sunt supralicite, reduc, injust, chipul femeii la determinări naturaliste.

Mai mult ca niciodată, maternitatea înseamnă pentru societatea occidentală contemporană o valoare în sine. Nu numai în ceea ce privește conștientizarea conotațiilor sale socio-economice – asigurarea forței de muncă, a continuității naționale¹, cât și în ceea ce privește percepția culturală a femeii, respectiv a mamei. Maternitatea tinde să fie privită ca fiind o etapă necesară în viața femeii, care suportă amânări, dar nu poate fi o non-alegere, indiferent că rămâne o dimensiune ce completează alte dimensiuni feminine sau că joacă rolul supremei împliniri. Cultura de masă exaltă pe diverse căi – filme, articole de presă, reviste dedicate femeilor, cărți dedicate creșterii copiilor adresate mamelor – o imagine edulcorată și stereotipizată a maternității, în corelație cu imaginea unui copil angelizat. Apare o întreagă ideologie a *parentingului* opresiv², a *neburniei* maternității³, sau a *maternității intensive*¹, ce presupun dedicarea to-

¹ Zygmunt Bauman, *Mortality, Immortality, and Other Life Strategies*, Polity Press, Cambridge, 1992.

² Judith Warner, *Perfect Madness. Motherhood in the Age of Anxiety*, Riverhead Trade, New York, 2006.

³ Erica Jong, „Mother Madness”, în *The Wall Street Journal*, 6 noiembrie, 2010.

tală a mamei pentru copil. În virtutea ideii că așa este natural, se propune și se practică alăptarea prelungită și *co-sleeping-ul*², iar prin portretizările deformante și idealizante ale mass-media se naște *noul momism*³. Se vorbește, prin urmare, despre o nouă paradigmă, extrem de puternică, paradigma mamei bune:

mama bună este cunoscută ca fiind acel formidabil construct social ce pune presiune asupra femeilor în vederea conformării lor la anumite standarde și idealuri, în funcție de care sunt judecate și se judecă ele însele. Mama bună este recunoscută ca fiind instituționalizată prin aranjamente și practici sociale și, astfel, operând mai presus de sistemul de credințe sau de alegeri personale ale femeilor. În sfârșit, mama bună este implicit corelată cu teoriile stratificării de gen. Se înțelege că mama bună este oarecum implicată în subordonarea femeilor⁴.

¹ Sharon Hays, *The Cultural Contradiction of Motherhood*, Yale University Press, 1998.

² Hadley Freeman, „Attachment Parenting: The Best Way to Raise a Child – or Maternal Masochism?”, în *The Guardian*, 30 Iulie 2016, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/jul/30/attachment-parenting-best-way-raise-child-or-maternal-masochism>, consultat ultima dată în 17.11.2016. May Friedman, „Attachment Parenting”, în O'Reilly, Andrea (ed.), *Encyclopedia of Motherhood*, Sage, Thousand Oaks CA, 2010, pp. 86-87.

³ Susan Douglas and Meredith Michaels, *The Mommy Myth: The Idealization of Motherhood and How It Has Undermined Women*, The Free Press, 2004.

⁴ Susan Goodwin and Kate Huppertz, „The Good Mother in Theory and Research: An Overview”, în Susan Goodwin and Kate Huppertz (eds.), *The Good Motherhood. Contemporary Motherhoods in Australia*, Sydney University Press, 2010, pp. 1-25.